

Лук'янець Ольга Леонідівна

Лук'янець Тетяна Леонідівна

студентки групи СПМ-1-15-2.0д, V курсу, спеціальність «Соціальна педагогіка»

tania_olia45@mail.ru

Петрунко Ольга Володимирівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

o.petrunko@kubg.edu.ua

КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ОЗНАКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ

Анотація. У статті представлено особливості констатувального експерименту як методу здобування теоретичних та емпіричних даних у різних галузях психології, визначено можливості цього методу та акцентовано увагу на його диференціальних ознаках. Проаналізовано особливості проведення констатувального експерименту та проблеми, які найчастіше при цьому виникають. Показано, що констатувальний експеримент застосовується для перевірки припущень щодо характеру зв'язків між об'єктами, явищами та їхніми ознаками, а також для встановлення наявності певних фактів – як вони є, тобто без застосування спеціального формувального впливу. З'ясовано, що найбільш доцільним констатувальний експеримент є у випадку визначення вихідних даних для дальшого експериментального дослідження, а також при вивченні педагогічних явищ в умовах дії певних чинників, зокрема, тих, які були визначені до експерименту і не змінювались.

Ключові слова: експеримент, педагогічний експеримент, констатувальний експеримент.

Актуальність та доцільність дослідження.

Перед дослідником-експериментатором часто постає необхідність встановлення наявності і характеру тих чи тих зв'язків між об'єктами, явищами чи їх ознаками або вимірювання досягнутих результатів впливу, що реалізовувався з певною метою на об'єкт дослідження, або ж виявлення необхідних фактів щодо вихідного стану досліджуваних явищ. У цьому разі чи не найкращим інструментом є констатувальний експеримент. Проте реалізація цього виду експериментальної діяльності наражається на численні проблеми – від розуміння сутності і визначення констатувального експерименту до методів і засобів його реалізації. А вже проведення констатувального експерименту потребує застосування не тільки методів і засобів діагностики, а й методів і засобів впливу на учасників з метою якнайдетальнішого з'ясування вихідних даних щодо досліджуваних явищ чи зв'язків між ними, які мають бути визначені на початку експерименту і на цьому етапі не піддаватися змінам.

Найбільша складність констатувального дослідження пов'язана з тим, що донині немає чітко сформульованих для цього методу і технології.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні засади педагогічного експерименту активно розроблені сучасними вітчизняними науковцями (Т. Алексєєнко, Ю. Бабанський, Ю. Гільбух, С. Гончаренко, В. Дружинін, З. Калмикова, Т. Кожухова, Н. Менчинська, В. Полонський, М. Скаткін, В. Тушева, В. Шпалінський та багато інших). Різноманітним аспектам експерименту як наукового методу дослідження присвячено чимало праць зарубіжних дослідників (Дж. Гласс, Р. Готтсданкер, Дж. Келлі, Д. Кемпбелл, Дж. Майєрс, Дж. Стенлі та інші). У результаті, погляди дослідників на констатувальний експеримент розмежувалися залежно від того, як вони оцінюють активність і можливості дослідника та можливості здійснюваного ним експериментального контролю. Так чи так, але нині є чимало прибічників погляду, згідно з яким до розвитку психіки можна підходити як до явища, незалежного від навчання і виховання, а відтак єдино доцільним завданням експериментатора виявляється констатація зв'язків, що складаються в ході природного розвитку.

Експеримент (з лат. – спроба, дослід) – один із основних методів наукового дослідження, при якому явища вивчаються у спеціально створених і контрольованих дослідником умовах. Саме слово «експеримент» означає дію, спрямовану на створення умов, щоб вивчити певне явище. У науковій мові і в дослідницькій діяльності терміном «експеримент» називають цілий ряд споріднених понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта пізнання, особливу організацію, спеціальне створення умов для здійснення, постановка проблеми, висунення й перевірка гіпотези. У це поняття вкладають наукову постановку дослідів і спостереження досліджуваного явища у спеціально визначених умовах, які дають можливість спостерігати за ним і відтворювати його кожного разу при повторенні цих умов. Як метод пізнання експеримент склався на ґрунті соціальної практики, з якою він зв'язаний та яку він обслуговує [4]. Основою експерименту є науково обґрунтований і методично правильно організований дослід, у якому вивчення явищ

відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов, що забезпечують актуалізацію тих процесів чи феноменів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між ними [1; 7].

Констатувальний експеримент є важливою складовою педагогічного експериментування. Він передбачає цілеспрямований вплив на педагогічні явища, перетворення педагогічного процесу в суворо передбачуваних умовах з метою уточнення дослідницьких завдань для реалізації їх на етапі подальшого формувального впливу [5].

Серед науковців немає єдності щодо розуміння суті, призначення і можливостей педагогічного експерименту. Одні вважають, що він має проводитись в звичних умовах діяльності освітніх закладів, інші – що в експерименті має формуватися щось нове, що не входить до природних умов навчання і виховання. При цьому практично всі погоджуються з тим, що педагогічний експеримент – це: 1) спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдання дослідження й гіпотези; 2) така організація процесу, за якої можливо виявляти і фіксувати зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; 3) якомога точніше вимірювання внесених у педагогічний процес змін та глибокий кількісний і якісний їх аналіз.

Мета і завдання статті – з'ясування особливостей та обґрунтування можливостей і обмежень констатувального педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатувальний експеримент – один із найпоширеніших видів експерименту не тільки в експериментальній, а й у педагогічній психології. У педагогічній психології він має свою специфіку і, насамперед, полягає в тому, що дослідник експериментальним шляхом встановлює реальний стан педагогічної системи чи окремих її елементів, констатує наявність зв'язків і залежностей між ними, визначає вихідні (відправні) дані для подальшого дослідження. Констатувальний експеримент спрямований на фіксацію наявних психологічних особливостей об'єктів, явищ, процесів, окремих людей і соціальних груп. У рамках цього експерименту вимірюються попередні

параметри досліджуваного фактора, наприклад, рівень тривожності, розвиток мовлення, формування процесів уваги в експериментальних і контрольних групах. Як правило, заміряються параметри, які не мають значних відмінностей в обох групах, що дає досліднику можливість здійснювати порівняння [2; 7].

Головна мета констатувального експерименту – зафіксувати реалії. Почасти саме тому його іноді також називають «методом зрізів». Як зазначає С. Гончаренко, експеримент є констатувальним, якщо дослідник ставить завдання виявлення наявного стану та рівня сформованості деякої властивості або досліджуваного параметра, інакше кажучи, визначається актуальний рівень розвитку досліджуваного явища (властивості тощо) [3]. Загалом, констатувальний експеримент показує, наскільки точно виконана перевірка реальності всіх даних і дає можливість говорити про нього як про дійсно точне, достовірне, відповідне вимогам наукове дослідження. А це передбачає ретельне планування експерименту, усіх його процедур та його організації. Тому ретельно і технологічно точно розробляється програма організації і проведення експериментального дослідження, виявлення та обґрунтування педагогічних умов та засобів ефективного отримання результатів дослідження.

Розробка програми, планування, організація і проведення констатувального експерименту потребують урахування трьох однаково важливих аспектів – методологічного, методичного і технологічного.

На методологічному етапі визначається загальна методологія дослідження, формулюється дослідницька проблема та шлях її розв'язання. З огляду на це, визначаються мета і завдання експерименту. Як правило, завдання стосуються вивчення та визначення критеріїв і показників, з допомогою яких автор буде судити про рівні розвитку явища, яке досліджується.

На методичному етапі постає питання про умови проведення дослідження, його організацію і процедури, формування вибіркової сукупності (вибірок випробуваних) та обґрунтування їх репрезентативності, дослідницький інструментарій, методи аналізу отриманих даних.

Одне із найголовніших методичних завдань у ході констатувального експерименту – вибір методів дослідження, релевантних його завданням.

Обираючи методи дослідження, дослідник має усвідомлювати межі придатності кожного з них та відповідність їх вимогам змістової валідності. Зазвичай використовують три основні групи методів: 1) методи збору емпіричних даних (бесіда, спостереження, анкетування як засіб вимірювання цінностей, настанов, ставлень, особливостей світогляду тощо, тестування як застосування системи стандартизованої тестових завдань, педагогічне тестування як засіб оцінки рівня знань респондента в певній галузі, аналіз продуктів діяльності, методи дослідження дією й інші); 2) методи соціально-психологічного та психолого-педагогічного впливу (суб'єкт-об'єктного та суб'єкт-суб'єктного); 3) методи кількісного і якісного аналізу отриманих даних.

Окрім того, реалізація констатувального експерименту часто потребує використання спеціальних методик із застосуванням наочного матеріалу, які допомагають дослідникові не тільки краще орієнтуватись у первинному матеріалі та осмислювати його, а й порівнювати отримані емпіричні дані з аналогічними даними інших дослідників (тобто дотримуватися вимог ретестової надійності), а також встановлювати необхідні продуктивні контакти з учасниками експерименту. Для цього він може застосовувати методи соціологічного дослідження (масштабні опитування й анкетування) та методи соціально-психологічного впливу – залежно від мети і завдань дослідження [5].

Усі ці групи методів спрямовані на активацію, відстеження, вимірювання й фіксування проявів процесів чи явищ, що досліджуються. За допомогою цих методів дослідник ретельно збирає попередні відомості, вивчає й аналізує отриманий емпіричний матеріал, по-новому осмислює й переосмислює гіпотезу, поглиблює уявлення про сутність психолого-педагогічних фактів, які мають бути перевірені та підтверджені у подальшому вивченні, визначає й описує умови, які передують виникненню тих чи тих досліджуваних фактів.

Особливе методичне завдання констатувального експерименту – послідовне упорядкування отриманих даних, їхній кількісний і якісний аналіз, узагальнення і презентація результатів дослідження. Тут варто вказувати назву діагностичного завдання, його мету, хід, інструкції для обстежуваних. Потім подається розгорнутий аналіз отриманих результатів, а також пропонуються

кількісні дані. При цьому важливо показати типові особливості виконання завдання, властиві певним підгрупам досліджуваних, виявити певні тенденції, закономірності. За таким алгоритмом описується розв'язання усіх завдань констатувального експерименту [8].

Технологічний етап констатувального експерименту передбачає технологізацію процедури експерименту, що робить можливим його повторення, як цього вимагають правила ретестової надійності [4; 6]. Тому констатувальний експеримент, насамперед, включає: чітку фіксацію стартових умов; точне та зрозуміле формулювання гіпотези й очікуваних результатів; фіксування незалежних змінних, тобто того, що спеціально впроваджується в експериментальну ситуацію; фіксування умов експерименту; виявлення реальних результатів, їхнє зіставлення та оцінка їхньої відповідності гіпотезі.

Як свідчить повсякденна практика вишу, попри те, що в процесі фахової підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах викладається навчальна дисципліна «Експериментальна психологія», більшість студентів належно не опановує методологію і методику експериментальної роботи. Так, при написанні кваліфікаційних робіт у більшості з них виникають численні труднощі на всіх етапах реалізації констатувального експерименту. Планування, проведення і оформлення результатів експерименту в кваліфікаційних роботах студентів найчастіше є для багатьох з них складним і майже нерозв'язуваним завданням, оскільки вимагає великої кількості спеціальних компетенцій – від загальної інформованості, широти світогляду, належного рівня аналітичного і критичного мислення, вміння зіставляти інформацію і т. ін. – до знання й розуміння стратегії і тактики реалізації експериментальної роботи. Тому вже на етапі формулювання дослідницької проблеми, гіпотези дослідження, його мети і завдань виникають істотні труднощі: студентам, як правило, бракує як загальнопсихологічних і фахових знань щодо досліджуваного явища, так і знань щодо організації і проведення констатувального експерименту та опрацювання його результатів.

Висновки та перспективи дальших досліджень.

1. Констатувальний експеримент не формує будь-яких нових, заданих якостей у об'єкта, його завдання в іншому: 1) в об'єктивному дослідженні та встановленні наявних кількісних і якісних характеристик досліджуваного феномену без здійснення спеціального формувального впливу на них; 2) у встановленні закономірностей функціонування процесу в початковому стані та їхньому казуальному (причинно-наслідковому) поясненні; 3) в уточненні попередніх припущень та визначенні вихідних даних для подальшого дослідження.

2. Планування, організація і проведення констатувального експерименту передбачає врахування методологічного, методичного і технологічного аспектів, що вкупі: 1) уможливорює чітку фіксацію стартових умов, точне та зрозуміле формулювання гіпотези й очікуваних результатів, контроль змінних, фіксування умов експерименту, отримання об'єктивних результатів; 2) гарантує змістову валідність експерименту, ретестову його надійність, репрезентативність завдань, вибірок і результатів.

3. Підготовка майбутніх психологів до експериментальної діяльності в рамках написання кваліфікаційних робіт з психології потребує особливої додаткової уваги. Як показує повсякдення практика вишу, вже на етапі планування експерименту стає очевидним, що студентам, як правило, бракує: 1) загальних психологічних знань (що ускладнює розробку концептуальної моделі досліджуваного явища); 2) знань із планування, організації і проведення констатувального експерименту (що істотно ускладнює розробку програми та емпіричної моделі дослідження); 3) знань із математичної статистики (що ускладнює опрацювання, аналіз та презентацію експериментальних даних).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю.К. Педагогический эксперимент / Ю.К. Бабанский // Введение в науч. исследование по педагогике. – М.: Высшая школа, 1988. – С. 91-106.

2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.

3. Гончаренко С.У. Педагогические исследования: содержание, организация, обработка результатов. – М.: Изд. центр АПО, 2003. – 41 с.
4. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2008. – 320 с.
5. Кушнер Ю.З. Методология и методы педагогического исследования: учеб.-метод. пос. – Могилев: МГУ им. А.А. Кулешова, 2001. – 66 с.
6. Лаврентева Г.П., Шишкіна М.П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://core.ac.uk/download/pdf/11083856.pdf>. – Заголовок з екрану.
7. Сисоева С.О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посіб. / С.О. Сисоева, Т.Є. Кристопчук. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 460 с.
8. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований: В помощь начинающему исследователю / М.Н. Скаткин. – М., 1986. – 152 с.

Лукьянец Ольга Леонидовна

Лукьянец Татьяна Леонидовна

студентки групи СПМ-1-15-2.0д, V курсу, спеціальність «Соціальна педагогіка»
tania_olia45@mail.ru

Петрунько Ольга Владимировна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри практичної психології Інститута людини Київського університету імені Бориса Грінченка

o.petrunko@kubg.edu.ua

КОНСТАТИРУЮЩИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ В ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИИ. ВОЗМОЖНОСТИ, ПРИЗНАКИ И ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ

Аннотация. В статье представлены особенности констатирующего эксперимента как метода получения теоретических и эмпирических данных в различных сферах психологии, определены возможности этого метода и акцентировано внимание на его дифференцирующих признаках. Проанализированы особенности проведения констатирующего эксперимента и проблемы, которые чаще всего при этом возникают. Показано, что констатирующий эксперимент применяется для проверки предположений о характере связей между объектами, явлениями и их признаками, а также устанавливается наличие определенных фактов – как они есть, то есть без применения специального формовочного влияния. Установлено, что наиболее целесообразным констатирующий эксперимент является в случае определения исходных данных для дальнейшего экспериментального исследования, а также при изучении педагогических явлений в условиях действия определенных факторов, в частности, тех, которые были определены к эксперименту и не изменялись.

Ключевые слова: эксперимент, педагогический эксперимент, констатирующий эксперимент.

T. Lukjanetz, O. Lukjanetz, O. Petrunko

DIAGNOSTIC EXPERIMENT IN EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY: POSSIBILITIES, CHALLENGES AND PROBLEMS OF MAKING

The article deals with the features of diagnostic experiment presented as a method of acquiring of theoretical and empirical data in various fields of psychology; it is defined the possibilities of this method and accented attention to its differential features. The features of conducting of diagnostic

experiment and problems that often arise while its doing are analysed. It is shown that diagnostic experiment can be used to test assumptions about the nature of relationships between objects, phenomena and their characteristics, and established the existence of certain facts as they are, i.e. without the use of special forming influence. It was found that diagnostic experiment is the most appropriate to determine the certain data for further experimental research. Also it was stated that it can be used to state educational events in terms of certain factors, including those identified in the experiment and did not change.

Keywords: experiment, pedagogical experiment, diagnostic experiment.